

5575/3

DR. LAUSCHMANN
GYULA
ÉLETE.

IRTA
DR. LAKATOS DÉNES
CISZT. R. FÖGIMN. TANÁR.

A FEJÉRVÁRMEGYEI ÉS SZÉKESFEHÉRVÁRI
MŰZSEMEGYESÜLET KIADÁSA. 1920.

DR. LAUSCHMANN
GYULA
ÉLETE.

IRTA

DR. LAKATOS DÉNES

CISZT. R. FŐGIMN. TANÁR.

A FEJÉRVÁRMEGYEI ÉS SZÉKESFEHÉRVÁRI
MÚZEUMEGYESÜLET KIADÁSA. 1920.

TE A MIENK voltál — Fehérváriaké! Mienk voltál testeddel, mienk lelkeddel, mienk gondolkodásoddal, érzésoddal, munkálkodásoddal, mienk egészen, lényeddel, akaratoddal. Te itt — a nemzeti kegyelet legszentebb helyén — születél nekünk, itt dolgoztál érettünk, itt hallottuk szíved utolsó dobbanását is. Fájdalom az utolsót! Igaz, dolgoztál eleget, talán többet is, mint kellett volna. Ez lett végzeted. Mégis korai volt elköltözésed. Törékeny testünk gondozót kíván, vergődő lelkünk vigasztalót keres, imbolygó szellemünk vezetőre szorul. S Te itt hagytaél minket! Szemünk már nem láthat Téged, csak képzeletünk. De az működik frissen, hálásan, szeretettel. Még mindig látunk sietni a szenvedőkhöz, összetartani a társas életet, fejleszteni a kultúrát, ápolni, művelni a tudományt. Fáj lelkünknek, hogy csak így láthatunk. Még mindig alig tudjuk hinni a rideg, kegyetlen valót. Gondolatok zaklatnak. Fehérvár és Te egygé forrtatok össze. Vajjon helyettesíthet-e valaki Téged? Vajjon találkozik-e másod, aki időt, fáradságot nem kímélve, pihenés nélkül, éjjel-nappal csak Fehérvárért dolgozik, akinek van új gondolata, vannak tervei, aki oly nagy és átfogó tudást tudna felvonultatni, akinek hő eszméje lenne: *Fehérvár minden előtt!* De végre is, hiába nyugtalanokodunk lelkünk, el kell fogadnunk az isteni Gondviselés akaratát. Álljunk inkább sírod elé: A visszapillantás a ki-

Bb 7553

R 80

R14

62578

SZÉKESFEHÉRVÁR,
DEBRECZENYI ISTVÁN KÖNYVNYOMDÁJA.
1920.

aludt életre . . . enyhíti a fájdalmat, midőn a nemlétel gyötrő gondolata helyett az egykori élet meleg képével foglalatoskodunk; s egyszersmind azon vigasztalással táplálkozunk, hogy az emlékezet életet ad; s ki tetteiben megemlegettetik, az halhatatlan lesz.¹⁾

Emlékezzünk rólad! Állítsunk emléket nem közönséges életednek! Így akarja ezt a Te dédelgetett egyesületed, a *Fejérvármegyei és Székesfehérvári Múzeum-egyesület*, amelyhez történeti érzéked, hazafias lelkesedésed, nemes patriotizmusod annyira hozzá fűzött. Vessük hát egymás mellé az apró betűket. Tevődjenek össze szeretettel és domborítsák ki a Te csodálatosan kötelelességtudó, ideálisan magyar, szülőföldedért hevülő, finom lelkületed. Ez a szerény írás legyen a virág, melyet sírodra ültetünk, a hála, az elismerés, a nagyrabecsülés kedves virága, amelynek illata a messze jövőbe kiáradjon, míg csak város áll e megszentelt rögökön.

* * *

Lauschmann Gyula 1861. szeptember hó 28-án született. Atyja Lauschmann József takarékpénztári tisztviselő, anyja Feld Jozefa volt. A szülők példás családi élete a legjobb irányban alakította a kis Gyuszi lelkületét. A szeretet és komolyság aranypora már ekkor ráhíntódott fejledező egyéniségére. Az otthoni oktatás és elemi képzés alapján tovább fejlődhetett. Szülői jogos reményekkel adhatták a *ciszterci rend főgimnáziumába*. A gimnázialis évek zamatos gyümölcsé érlelődtek. A fogékony, minden iránt érdeklődő szellem élesre csiszolódott. Tanárai nem győzték kiemelni. A tanári tanácskozások jegyzőkönyvei szinte áradoznak a fényes előhaladástól. Alig volt konferencia, amelyen több tárgyból (igen sokszor mindenből) meg nem dicsérték volna. »Dicséretesen, kitűnő szorgalommal dolgozik«, »különös dicséretet érdemel« voltak a megelégedés kifejezései. Még a rajzban is kitűnt (elsőnek társai között), pedig ez a tárgy mint kezdő,²⁾ sok nehézséggel küzdött. Évvégi bizonyít-

1) *Kölcsey F.* Emlékbeszéd Berzsenyi D. felett.

2) A szabadkézi-mértani rajz 1867-ben lett rendes tantárgy.

ványai szerint a rendes tárgyakból mindig az első helyre került. Ő kétféle osztályzatban részesült. Még V. osztályos korában is volt jegy a szorgalomra, amely mindig ernyedetlennek bizonyult; a tanulmányi előmenetelre 6 jegy (fokozat) volt s ő mindig a legelső (kitűnő) kapta; általános osztályzata sem lehetett más, mint kitűnő. A VI. osztálytól (1876.) kezdve a szorgalom és általános osztályzat nem szerepelt, az érdemet is csak 4 jeggyel bírálták, de akkor is a legelső (jeles) nyerte. Jellemző az ő komolyságára, kitartó szorgalmára, hogy míg jótanuló osztálytársai közül némelyek csak a felsőbb osztályokban emelkedtek fel hozzája, mások kitűnően kezdtek, de később lehanatlottak, addig ő mindvégig dicsősége, büszkesége maradt osztályának.

Értelmének fejlődése, ismereteinek bővülése, tudomány-szomjas lelkének kielégítése mellett jelleme is szilárdult, lelke erkölcsi motívumokkal gyarapodott. S mi más idézte elő mindezt, mint a szülői ház példája és a tanári kar nevelő munkássága. A kettőnek oly sokszor hangoztatott párhuzamos, kiegészítő és kölcsönös összefonódása bevált, sőt ez esetben igazán remekelt. A két nevelő-tényező egyetértve, összhangzatosan alkotta meg a gyermek lelki életének szimfóniáját.

A Matuska János kanonok-féle viseleti díjjal, különféle könyvjutalmakkal és négy esztendőn át a Mária Terézia ösztöndíjjal megkülönböztetett ifjút — alig 18 éves korában — 1879. május 29.-én »*eximio modo*« *érettnek* jelentették. Méltán mondhatta az »öreg igazgató«, Gerlach Benjámín a mindvégig példás viseletű és kitűnő műveltségű fiatal emberről, midőn ez az orvosi oklevél megszerzésekor meglátogatta, hogy »mindenkor a gimnázium csillaga volt.«

A nyolc esztendő nemcsak lelki kvalitásokat gyökereztetett szívébe, hanem elhatározó befolyást is gyakorolt pályaválasztására és egész életét betöltő, nagyarányú irodalmi munkálkodására.

Vasszorgalma, tanárainak példája és buzdításai kifejlesztették benne a szigorú pontosságot és a kötelelességteljesítés öntudatát, amelyek egész életén át végigkísérték és amelyek egyéniségét annyira megbámulandóvá tették.

Tanárai szeretetét szeretettel hálálta. Róluk mindig a legszebben nyilatkozott. Megragadott minden alkalmat, hogy *ritka háladatosságának* bizonyosságát adja, hogy tanárai

jóságát valamiképen is viszonzozza, érdemeiket kiemelve — nem hizelegve, hanem belső meggyőződésből, amint azt gyermeki lelke sugallta.

Doktorrá avatása után első utja is a »jó öreg igazgató«-hoz vezetett és a »sok jó nap édes emléke még jobban megszilárdítá benne a hálát és tiszteletet.«

Igen melegen emlékezett meg jegyzeteiben Liszy Lajosról. Ő ismertette meg vele a latin nyelv klasszikus szépségeit, amiért is a latin auktorok olvasása utolsó percéig kedvenc szórakozása volt. Tanítványi hála rezeg át sorain, melyek szerint »benne munkás, folyton dolgozó és az ifjuság nevelésére fáradhatatlanul törekvő jó tanárát vesztette az intézet«, tanárát, aki nem kímélte önmagát, — mindent áldozatul hozott, — csak tanítványainak használhasson általa. Ki ne ismerné fel ezen jószívű és munkás mester hatását nyíló lelkű tanítványában?

Szépen búcsuzott el az 1915-ben Szentgotthárdon elhunyt Ereký Alfonztól, aki 5 éven át volt osztályfőnöke és 8 éven keresztül tanította a mennyiségtanra, aki »mindenkor lelkes katonája volt a magyar közművelődésnek.«¹⁾

Fájó szívvel készített nekrológot az 1904-ben elhalt Alaghy Dezsőről, aki négy évig tanította. Az a »szigorú pontosság, páratlan szorgalom, önzetlen lelkiismeretesség«, mellyel Alaghy Dezső 40 éven át a tanári pályát szolgálta, és az a »rajongó szeretet«, mellyel 23 esztendeig a nevelés ügyének hódolt, egytől-egyig fellelhető Lauschmann Gyula hivatása betöltésében.

Sajgó érzés hatotta át lelkét, amikor Szenczy Győzőt Szentgotthárdra helyezték perjelnek (1904.) Hiitanárától kellett megválnia, aki benne a hazafias és vallás-erkölcsös szellemet erősítette.

Az 1907-ben átszenderült »jó Hamzus bácsi« az ő »nemes jelleméből, puritán gondolkozásából és jóságos hajlamaiból« sokat átplántált tanítványa lelkébe.²⁾

Lelkes magyar-irodalomtörténet tanárát, Mészáros Amandot aranymiséje alkalmával »nemes szívének arany érzelmeivel, a megemlékezés drágagyöngyeivel ajándékozta meg.«³⁾

¹⁾ Az ő kezdeményezésére adták össze Ereký Alfonz tanítványai, tisztelői és jóbarátai a róla elnevezett jutalomdíj 2000 K-ás tőkéjét.

²⁾ Negyvenéves tanári jubileumára emlékkönyvet szerkesztett.

³⁾ Mészáros A. válasza.

Tanárai iránt érzett hálája és szeretete oly csodálatos módon fogant meg lelkében, hogy azok értékeivel nevelő intézetének összes munkás tagjait honorálta. Csak alkalom kellett és mindegyikről volt valami megtisztelő nyilatkozata.

Az aranymisés Vajda Ödön apátot, Fehérvárnak egykori jeles tanárát »tartalmas életéért, a rend anyagi és szellemi helyzetének emeléséért« ünnepelte; halálakor pedig »a lángolóan izzó, magyarézésű történelemtanárt« siratta. — Török Konstantot gyászünnepélyekor mint »a szép és magasztos dolgok megvalósítására irányuló munkálkodás mintaképét, a rajongásig menő magyar szellemnek a megtestesülését« csodálta. — Zalai Mihály igazgatót »odaadással, szerényen és zajtalanul, de annál lelkiismeretesebben folytatott munkásságának kimagasló határkövének«, 30 éves tanári jubileumán bensőséggel üdvözölte. — A 21 éves fehérvári tanárkodás után pécsi igazgatóvá kinevezett Vass Bertalan dr.-t mint »a magyar történelem emlékei, a magyar irodalom kincsei által a hazaszeretet hirdetőjét és a városi zenei élet fejlesztőjét« sajnálta.

Önzetlen tiszteletének, gyengéd figyelmének legfényesebb bizonyítéka az, hogy nemcsak a személyekhez vonzódott mélységes ragaszkodással, hanem magához az *intézet*hez is; ezt is kiténtette jóakarásával, elhalmozta jótékonyágának gazdag kincseivel. Diákkorában könyveket ajándékozott az ifjusági könyvtárnak, alapokat gyűjtött a Segélyező-egyesületnek.¹⁾ A távolból is csak ide gondolt. Mikor az élettani intézetben gyakornokoskodott, »elhatározta, hogy a szövettani preparátumokból, melyeket a medikusok az ő vezetése alatt csinálnak, a maga számára is fog eltenni egy-egy készítményt, melyet azután, ha nem lesz rá szüksége, oda ad a fehérvári gimnáziumnak.« Fehérvári doktorsága idejében (1898-tól) arannyal vagy 20 K-val szokott 1—2 kiválóan szorgalmas tanulót jutalmazni.

Mint jó fiú a szellemi és lelki rokonságból senkit sem zárt ki. Tanárait szerette, az intézetet és rendházat melengette, a magyar *ciszterci rendet* megbecsülte. A Fejérv. és Székesf. Múzeum-egyesület az ő indítványára köszöntötte tisztelettel a rend »fényes multját« tanító-hivatásának 100 éves fordulóján (1914.)

¹⁾ V. osztályos korában ő volt a legbuzgóbb (107 frt-ja után Miske József br., VII. osztályos 28 frt-ja következett.)

Közéleti szerepléséhez és irodalmi működéséhez fundamentumot, impulzust ugyancsak a középiskola szolgáltatott. Itt tanult ragyogó stílust, itt szerzett határozott, bátor előadásmódot, itt szívott magába gazdag irodalmi és történelmi ismereteket, itt nyert írói előképzettséget, készséget, vágyódást, buzdítást. Már mint V.-es kitűnt a magyar gyakorlatok ügyes készítésében. Nem csoda, hiszen Szenczy Győző és Mészáros Amand vezették, irányították. Mikor pedig Gerlach igazgató királyi kitüntetését ünnepelték, Mészáros Amand ünnepi ódáját hatásosabban más nem szavalhatta volna, mint a költő derék tanítványa, Lauschmann Gyula.

A főgimnázium ifjú, de szépen fejlődő önképző-köre az ő szellemi művelődésének is másodiskolája volt. Liviusból, Ciceróból készített műfordításaival, versenyértekezéseivel (Hunyadi János jellemzése) folytonos dicséretben, jutalmazásban részesült. Ezen ifjusági egyesület lett az egyik kapocs, amely őt az intézethez fűzte. Város- és irodalomtörténeti tételt éveken át tűzött ki és jutalmazott.

A komoly gondolkozású, kitűnően érett ifjúnak nem volt nehéz pályát választani. Ott izzott lelkében már zsenge korától a vágy, hogy a köznek minél nagyobb hasznára lehessen. Orvos akart lenni. Megnyíltak előtte az »Alma Mater« kapui. Megkezdődtek egyben az élet küzdelmes napjai is. A költséges pálya nehézségei hamarosan jelentkeztek. A Mária Terézia-ösztöndíjat élvezte továbbra is,¹⁾ az elfoglaltsággal megegyeztethető némi tanítás is hozott valamit, de mindez kevés volt a tanulmányi kiadások és a megélhetés fedezéséhez. Kis szobáskában lakott barátjával, majd öccsével; pislogó mécs mellett, kabátjába burkolózva tanult — amint esti tanításából visszatért és szerény vacsoráját elköltötte — éjfélig. »Könyv mellett, folytonos tanulás között éltem le napjaimat, küzdve, szenvedve a megpróbáltatás keserű napjai között, de soha el nem csüggedve.«²⁾

Az egyetemi előadásoknak »igen szorgalmas« hallgatása, a rendes kollokválás, az orvosgyakorlati tevékenység elsőrangú képzettséget nyújtottak. Az elővizsgálatok kitűnő letvése után 1884. június és december havában a 3 orvosgyakorlati szigorlat következett gyors egymásutánban. 1884.

1) Másodéves korában 150 frt-ra emelkedett.

2) Jegyzetei.

december 20.-án a 23 éves ifjut az összes orvostudományok tudorává avatták.

A szép és gyors eredmény vasenergiáról tanuskodik. Amint a középiskolában, úgy itt is megállta helyét defekasan. Iskolatársai között ő lett az »első pályavégzett.« Önálló ember lett. A fényes siker jogos büszkeséggel tölthette el lelkét. De ő magába mélyedt. A múltra gondolt, a boldog gyermekkorra, »amikor először olvasott jó szüleinek az abc-és könyvből, amikor a tanulásban kifáradva jó anyja szerető karjaiba szállhatott, aki annyi szépet, annyi hasznosat tudott mondani fiának.«

Ő, az erősakarátú ifju-orvos szinte megremegett a jövőtől. Félt a jövő gondteljes napjaitól. De csak egy percre. Bízott az isteni kegyelemben, amely eddig is megsegítette. Erős lélekkel, hittel, bizalommal ment az élet újabb, fokozottabb küzdelmeinek. Új nélkülözések, új lemondások várakoztak. Tövisesen indult, de nem tágított.

Végzett orvos volt s nagy tudásának, lankadatlan szorgalmának mi lett a jutalma? Azon 300 frt ösztöndíj, amelyet 1885. június végéig élvezett és azon havi 33 frt 33 kr., amelyet az élettani intézetben elfoglalt gyakornoki állásért kapott. Mi ez egy kész orvosnak? Különösen annak, aki szülei áldozatok gondjait szerette volna némiképp is megkönnyíteni. Az újabb keservek közt jó szüleire való gondolás, a fiokért nélkülöző szeretet lelki szemlélete erősítette. A pesti élet zajától irtózó, haza-haza vágyó lélek nem sok örömet talált. Csak kis szobájában érezte magát jól, ahol tépelődő lelke az elmélkedésben nyert új tápot az élet terheinek további vonásához.

1885. jan. 16.—ápr. 16.-ig a Rókus-kórház belgyógyászati osztályán volt gyakornok, ápr. 16.—szept. 1.-ig a nőgyógyászati osztályon végzett műtéteket. Működése díjtalan volt, de örömmel dolgozott, mert tudását akarta praktikussá tenni. Hogy anyagi helyzetén valamit lendítsen, engedélyt szerzett a fővárostól törvényes működhetésre. De a rossz sors üldözte. Kezdő, ismeretlen volt. Alig akadt egy-két páciense. Annál nagyobb öröme gyulladt, amidőn az észlelése alá jutott 16-ik¹⁾ privát betegétől 1885. július 2.-án az első orvosi honoráriumot (1 frt) megkapta.

1) Első észlelt betege régitanára, Pallér Kelemen volt (1884. dec. 26.)

A nevetségesen csekély jövedelem és segédorvosi pályázatának¹⁾ eredménytelensége kezdtek lehangolni. Már-már Fehérvárra térését tervezte, majd katonarovosságra gondolt, de okos ésszel mérlegelvén, hogy neki gyakorlottságra van szüksége és »a katonaság a fiatal orvosnak kenyeret ad, de keserűt,« Pesten maradt. Megnyugodott, annyival is inkább, mivel közben díjazott álláshoz jutott. 1885. szept. 1-én az újonnan szervezett üllői-uti kórházhoz nevezték ki segédorvosnak 400 frt fizetéssel, lakással és étellemezzel.²⁾ November 1-én már orvosossá léptették elő 500 frt fizetéssel és a természetbeniekkel.³⁾

Ezen állásában is hű maradt önmagához. A közkórházi főorvos bizonyítványa szerint »kötelességeit pontosan és éber szorgalommal végezte, a betegeket gondosan és ember szeretettel ápolta, bajaikat alapos vizsgálatall derítette fel, bíráló ítéllettel figyelte meg azok lefolyását s komoly megfontolással gyógyította; sőt ezen felül mindazt, amit működése alatt érdekeset s az orvosi tudományra nézve hasznosat megfigyelt, az *orvosi szakirodalomban* ügyes tollal közölte is.«⁴⁾

Ami ideje maradt, azt is továbbképzésre használta. Vagy a Stefánia szegény-gyermek kórház délutáni nyilvános orvosi rendeléseit látogatta vagy pedig Réczey Imre sebészeti osztályán foglalatzkodott.

A *Pesten töltött négy esztendő*, jóllehet anyagilag szerény keretek közt mozgott, gyakorlati tudását illetőleg sokat jelentett. Az orvosi szaknak — mondhatni — minden ágába bemélyedhetett, a legkiválóbb esetekkel megismerkedhetett, neves orvosok oldalán (Bókay János gyermekorvos, Dulácska Géza, Jendrássik Jenő idegorvos, Kétli Károly belgyógyász, Ráth József nőorvos, Réczey Imre sebész, Schwimmer Ernő bőrgyógyász) tökéleteskedhetett.

A pesti kórházakban gyűjtögetett sok tapasztalati

1) Rókus-kórház belgyógyászatára.

2) Élelemre 180 frt-ot levontak.

3) 1888. okt. 31-ig volt ezen kórháznál.

4) Orvosi megfigyeléseit a »Gyógyászat« c. orvosi szaklapban közölte: »A gümőkór fellépésének egy ritka esete.« — »Meningitis cerebrospinalis egy esete.« — »Ichtyol csúszos bántalmaknál.« — »Agaricin és a tüdővészések izzadása.« — »Gyógyeljárásaink egyes bőrbántalmaknál.« — »A phosphormérgezésről.« — »Az agyburok gümős lobja s gyomorlágylás.«

tudást szülővárosában kívánta kamatoztatni. Ezért Fehérvárra jött, melyet többé — hosszabb időre — el nem hagyott. *Most már csak Fehérvárnak élt, érte dolgozott.*

Hazatérve, 1889. március 1.-én a *fejérmegyei közkórház alorvosi* állását foglalta el. 1900. december 31.-én az újonnan alapított Szent György-kórháznak lett az *osztályos főorvosa*. Ezen kórház és érdekei annyira szívéhez nőttek, hogy azokat minden igaztalan támadással szemben nyíltan és határozottan védelmébe fogadta. Nemcsak azért is, hogy minden gáncsoskodást és felületességet megbélyegezzen. Erélyes visszautasításra főleg a Tisza-kormány idején volt szükség. Rosszakarató információ alapján miniszteri leirat jött a vármegyéhez, mire a közigazgatási bizottság ülésén felúgtak a kórház ellen. Igazságért hevülő lelke nem hagyhatta ezt szó nélkül. Válaszolt, tiltakozott, sőt többet is tett. Rámutatott azon könyörtelen »hajsza«-ra, amelyet a kormány indított az összes kórházak ellen, amelyekből ki akarja küszöbölni azokat, akik a szegényügy rendezetlensége miatt a kórházaktól várnak enyhet gyógyíthatlan bajaikra. De kipellengérezte az »állami Moloch« kapzsiságát is, amely a szenvedő emberiség nyomorának enyhítésére kötelezi a közkórházakat, de az anyagi eszközöket megvonja tőlük.

Tudása, lelkiismeretessége és humanitása nagyban emelte a kórház hírnevét,¹⁾ de növelte magánprakszisát is. *Keresett orvos* lőn a városnak és a környékbeli mágnásoknak. »Az orvostudomány, noha munkaköre az anyag, eszményi célokért küzd és az anyagi élet szűk körén túl-emelkedve, ideális eszmékért dolgozik. Vagy tán nem a legszebb idealizmus-e az, hogy az orvos önmagát állítja küzdőterre, éjjel és nappal a szenvedőnek szolgálatában áll; nem kíméli önmagát, hogy a családnak, ennek a szűkebb körnek és a hazának, a tágabb családnak megmentse a törékeny életet? Nem idealizmus-e, hogy az orvostudomány helyes utat jelöl ki a jövő generáció testi fejlődésében és hogy oly odaadással küzd a járványok pusztító hatalma ellen?« Amint gondolkozott, ahogyan írt, úgy cselekedett. Ez nem volt nála frázis; ez az ő életének mása, hűséges fotográfiája.

1) Kórházi megfigyeléseit itt is feldolgozta, de csak egy-kettőt adott közre. Nevezetes a »Hasfalon és mellkason áthatoló lövés ritka esete«, amely unikum volt a magyar és külföldi orvostudomány lapjain.

Szakavatottságával és önfeláldozó tényeivel a vármegyei hatóság figyelmét is magára irányította. Már 1891. január 12.-én *tb. vármegyei főorvossá* nevezték ki.¹⁾ Ezen minőségében a tiszti főorvost évről-évre helyettesítvén, annak ügykörével teljesen megismékedett. Nem volt tehát előtte ismeretlen azon állás, amelybe Széchenyi Viktor gróf, főispán 1908. szeptember 29.-én — mintegy jutalmául határtalan buzgóságának — juttatta. Volt is öröm mindenfelé. Egymást érték a gratulációk. De a közhangulatot és bizalmat egyik főszolgabíró fejezte ki legjobban. Így üdvözölte: »Örömmel értesültünk arról, hogy főorvos úr személyében tisztikarunk egy oly erővel gazdagodott, — aki már eddigi működésével is teljes bizonyítékát adta fáradhatatlan munkásságának és a közegészségügy fejlesztésére oly nélkülözhetetlen szakavatottságának, — és aki eddig is bírta osztatlan nagyrabecsülésünket és rokonszeretetünket.«

S amit ő tiszti esküje alkalmával ígért, hogy »minden tudását, szorgalmát és ügyszeretetét hivatásának betöltésére és a vármegye érdekeinek szolgálatára bocsátja,« be is váltotta. Elegendő az 1910.-i és az 1911.-i pusztító járvány (kolera) idején »kifejtett buzgó és önfeláldozó munkásságára« hivatkozni, amit a vármegyei közigazgatási bizottság mindkét esetben jegyzőkönyvileg elismert. Az ő lelkiismeretes munkájának tulajdonították elsősorban, hogy a járványt csirájában sikerült elfojtani. »Nemcsak szaktudásával járult a védekezés előmozdításához, de valójában férfias bátorságának adta tanujelét akkor, amidőn a járványban sinlódó betegek közvetlen ápolásában és az elhaltak felboncolásánál személyesen részt vett.« »Az 1910. őszén fellépett kolera leküzdése körül teljesített sikeres szolgálataiért« legfelsőbb, királyi elismerésben is részesült (1911. júl. 6.)

Egyetemes tudását, mindenre kiterjedő figyelmét, józan felfogását és kritikáját a város is méltányolta, a *városi közegészségügyi bizottság tagjai* sorába emelte. Hogy ezen, eléggé exponált officiumának hogyan felelt meg, minő körültekintéssel és kérlelhetetlen objektivitással végezte, megmutatják idevágó cikkei. A »Közegészségügyi eksz-leksz«-ben megrója az intéző köröket, mivel közegészségügyi kérdé-

¹⁾ Tiszti orvosi minősítési bizonyítványa kitünően képesítettnek deklarálta (Budapest, 1895. okt. 19.)

sekkel foglalkozni nem igen akarnak (nincs közegészségügyi szabályrendelet!); a »Közegészségügyi zabhegyezés«-ben kifogásolja, hogy a városban nincs erélyesség, nem ismeri a rendszeres egészségügyi politikát (nem elemzik évenként a közutak ivóvizét!); az »Egészségügyi tojástánc«-ban a hatóság félrendszabályát, nemsokattörődömségét ostorozza keményen. A városnak meg kellett hajolni a bátor és igaz szó előtt. Nem is ellenkezett. Sőt, midőn Lauschmann Gyula vármegyei tiszti főorvossá történt kinevezésekor a városnál elfoglalt törvényhatósági, közegészségügyi, színházi és árvaházi bizottsági tagságairól »elfogódott szívvel« lemondott, köszönetet szavazott »páratlan ügybuzgóságáért« és jegyzőkönyvileg örökítette meg érdemeit.¹⁾

Lauschmann Gyulát az *orvostudomány* gyakorlati oldala mellett annak *irodalmi* és *történelmi* vonatkozásai is érdekelték. Benne az orvosi tudás irodalmi és történelmi tudással kapcsolódott. Ami tanulmányai révén lelkében leiszűrődött, amit kutatásai közben kibogozott, mindazt közismertté tenni igyekezett.

A magyar költészet remekeiből kikereste a kóros jelenségeket és pszichológiai tüneteket (Arany János balladáinak orvostani jelességei, Túlvilági kép — Vörösmartynál), megvizsgálta ezeknek orvostani helyességét és így a költészetet az orvostudománnyal összeköttetésbe hozni iparkodott. Sorra vette a mítoszokat és a bennök talált lelki betegségeket összegezte (Vázlatok az elmekórtani mythologia köréből). Nem tévesztette szem elől az orvostannak a biológiával, a fizikával és a néprajzzal való kapcsolódását sem (Fül és hallás, Bőr és haj, Szaglás és ízlés, A haj). Végig kísérté az egyes betegségek történelmi fázisait, megjelölte azoknak helyi, országos, háborus vonatkozásait (A kolera, A nagy kolera Fejérvármegyében, A háború kísérei), valamint az óvakodás szabályait is (A kolera, Fejérvármegye és a tuberkulózis).

Mindezekkel *orvostörténethez* kívánt *adatokat* szolgáltatni, mivel úgy volt meggyőződve, hogy magyar orvostörténet még nincsen. Adatgyűjtésnek szánta »A magyarországi járványos betegségek története«, »Székesfehérvár

¹⁾ 1914. szept. 3.-tól haláláig a Vörös Kereszt hadikórházának volt a főorvosa (a betegekről felvett észleleteit 18 füzetbe írta össze.)

közegészségi viszonyai 1788-ban«, »A magyar királyok betegsége és halála« és »Fejérvármegye régi tiszti főorvosai« című dolgozatait. Legértékesebb tanulmánya e nemben: »Adatok a magyarországi járványok történetéhez, tekintettel Székesfehérvár városára« (1898.), amelyben a történeti forrásokból összegyűjtött járványos betegségeket és azok historikumát századok szerint (XI—XIX.) csoportosítja.

Az orvosi közügyek iránti érdeklődésére vall orvospolitikai cikke (A munkás betegsegélyző és balesetbiztosító törvényjavaslat), amelyben megdicséri a tulipános korszak szociális törekvését, amellyel az élet minden munkását megfelelő orvosi segélyben akarja részesíteni, de beható vizsgálat után kimutatván a javaslatnak az összes orvosokra, munkaadókra és munkásokra háramló hibáit, azok elhárítását, illetve enyhítését szorgalmazza.

Lauschmann Gyula több volt mint orvos. Korának embere. *Szociális lény*, aki érintkezni kívánt, megszüntetni minden különösséget, minden széthúzást, szocializálni az egyedeket, erősíteni a társas életet, a közös munkából jót, hasznosat és szépet kisarjasztani. Igazán gondviselészerű jelenség, akinek *szociális és kultúrmissziója* égető sebeket gyógyított. Maga panaszkodik, hogy »Székesfehérvár intelligenciájának a mai korban nincsen összefűző, egybetartó kapcsolódása és a kasztszellem, amely talán az ország egy városában sem ily nagyfokú, minden nemes gondolat, minden szép törekvés megvalósulását megbénítja, legfőlegb tespedést juttat osztályrészüil.« De nemcsak tényeket állapít meg, hanem meggyőző hangon fel is kiált: »Tartsunk össze valamennyien, hozzuk el anyagi és szellemi tőkénk legjavát.« Maga veszi a zászlót kezébe és élő példája lesz mindennek és mindenkinek.

Azon emberbaráti intézmény, amely legközelebb állt az ő hivatásához, a »Fejérmegye. és Székesf. *Tuberkulózis ellen Védekező Egyesület*«. Ott volt megalapításánál (1906. jan. 5.) és 5 éven át a titkárságot is vállalta. Igazán cselekvő tagja volt az egyesületnek. Átérezte kötelességét. Agitált, dolgozott, mert embertársait, sőt testvéreit kellett megmenteni, a magyar fajt kellett biztosítani. A »Gondozó intézet« ismertetése és az érdekében megindított propaganda nemeslelkűségének szüleménye. Örömmel üdvözölt minden mozgalmat, amely a védekezést szolgálta. Nem győzte magasz-

talni (Fejérmegye és a tuberkulózis) Szücs Jenő alispán »első lépés«-ét, amellyel az összes törvényhatóságokat megelőzve, a lakások fertőtlenítését elrendelte.

Talán semminek sem örült jobban, mint annak, hogy a városi *iskolaszék tagja és a belvárosi leányiskola gondnoka* lehetett. Nem a megtiszteltetés imponált neki. Sokkal rényebb volt. A gyermekekért, a kultúráért hevülő lélek dolgozott benne. Munkatér kellett neki, ahol dolgozhatik a jövőért értelmes magyarság érdekében. Finom meglátással és erkölcsi érzülettel nyúlt mindenhez. Iskolaszéki felszólalásai irányelvek voltak. Mint gondnok mintaszerűen viselkedett. Iskoláját gyakran látogatta. Tapintatos és kedves kérdezőtéseivel a növendékeket úgy, mint a szülőket hálás elismerésre ragadta.

Minden érdekelte, ami az iskolához tartozik. Az iskola eseményei, a kultúra kicsi- ifjú munkásai szellemi szórakozást, élvezetet nyújtottak neki. Alig zárultak be az iskola kapui, nyomban íróasztalhoz ült, átböngészte a megjelent Értesítőket és teljes szakavatottsággal, pedagógiai érzékkel érdekesítő olvasmányá rózta össze a belőlük kivont tanulságosabb részleteket. Ismertetéseit történelmi kitérésekkel, csoportosításokkal (Khorn alapítvány története, a főgimn. tanári könyvtár sorsa, a program-értekezések történeti kialakulása) élénkíti; sürgeti bennök a város kegyeletét nagy fiai iránt (Rónay Jácint-utca, emlékének megörökítése); feltárja az elemi iskolák mizerábilis helyzetét (rossz helyiség, túlszűfolttság, iskolalátogatás rendezetlensége); óva int a túlterheléstől (a héber és német nyelv felfokozott óraszám az izr. elemi iskolában); védi az iskolát a szülők egyoldalú megítélésétől és gáncsoskodásaitól; szorgalmazza az értesítők mint kultúriratok kibocsátását (ref. és ev. iskola); higiénikus tanácsokat ad a vakációzó ifjúságnak (levegőzés, edzés). Mennyire elfogódik lelke, mikor egy-egy újabb kultúrtényezőről számolhatott be (Felsőbb leányiskola 1905. — Zeneiskola 1911.)

Nem volt az *iskolás életnek olyan árnyalata*, a tanító-nevelő munkásoknak olyan tevékenykedése, amelyet az ő éles tekintete meg nem látott és támogatásban vagy megfelelő elbírálásban nem részesített volna.

Gondoljunk csak »Felsőbb leányiskolánk« megalakításának sokat vajdó kérdésére. A szép ideáknak »leányaink

magasabb kiművelése» céljából ő is nagy előharcosa volt. Mikor pedig a felső leányiskola tanárai memorándumot készítettek, amelyben többek közt kézimunka-, rajz- és torna-termet, célszerű fizikai előadót, jobb tantermeket és tanári szobát kérelmeznek, annak elfogadását hirlapilag sürgeti és legalább némi átalakítással kíván a bajon segíteni. Az éneknél, mint ezen iskolában kötelező tárgynál a »pedagógia és higiéné« nevében alapos tudású és kiképzett tanerő alkalmazását hangsúlyozza.

Figyelmét a gyermekmentés egyik nélkülözhetetlen formájára, a »Javító intézet«-re is kiterjesztette és elismeréssel adózott annak berendezését, ipari hasznát és közegészségügyi viszonyait illetően.

A városi közérületét fejezte ki, amikor az 1908.-ki kerületi tornaversenyen megjelent 13 tanintézet »fegyelmezett, acélos izmú« ifjait »Isten hozott«-al fogadta. Felhasználta egyúttal az alkalmat arra, hogy a tornázásnak, a sport ezen ideális alakjának a megbecsülhetetlen következményeit fejtegesse és az ifjakat Székesfehérvár történelmi értékelésére serkentse.

Hogy milyen szeretettel és megbecsüléssel vette körül a tanügy szerény munkásait, tanári jubileumokról (Zalai Mihály, Macskásy Rózsa) és elhalt egyénékről (Alaghy, Hamzus, Ereky, Várady Károly, Macskásy Rózsa, Markovszky Paula főnöknő stb.) készített meleg szívé megemlékezései eléggé igazolják.

Hosszadalmas lenne a tanüggyel kapcsolatos minden ténykedését csak elsorolni is, azt azonban még meg kell említenünk, hogy ha tanügyi férfiutól irodalmi aktualitás jelent meg (Velinszky Ferenc: A városi elemi iskolák monographiája; Vértes József: A Székesf. Keresk. Társulat története; Philipp István: Fény és tűz), ő volt az első, aki azt érdeme szerint méltatta.

Lelkesedésének igen melengedett tárgya a *színművészet* volt. Hogy mit tett e téren, az illetékes körök tudták és érezték legjobban, de láttuk mi is. Mikor a városi színházbizottságtól 1908-ban megvált¹⁾, fájdalommal vették tudomásul, mert »vele a színházi bizottság egy lelkes, a szín-

¹⁾ Ekkor a Színpartoló-egyesület (alelnöke) részéről lett tagja a színházi bizottságnak.

művészet iránt kiváló érzékkel bíró, odaadó munkás tagját veszítette el.« Rövid, de igen tartalmas és jellemző kifejezése az ő működésének.

Ő a színészetben nem pusztá szellemi szórakozást keresett. Egy-egy színdarab történelmi reminiscenciákat rajzolt képzeletére. Lelke a múltba szállt vissza, a színművészet ideális, tiszta honába tért. Óhaja az volt, ami a »Harminc év« c. jelenet magyar színészenek a lelkes vágya: »nagy ősök szent hagyományait, a magyar színészet régi dicsőségét a lesüllyedésből én is magasba emelni segítem. Vajjon megvalósul-e vágyódásom, vajjon teljesül-e a remény, mely a magyar művészet igazi érdekeit akarja előmozdítani?« S hogyan gondolta ő e reményt megvalósíthatónak? Először úgy, hogy minden igazi művészet kiemléásával (Blaháné, a fényes csillag a művészet egén; Mándoky Béla, korának egyik legkiválóbb tragikusa) figyelmeztetett; azután úgy, hogy a régi színészet kulturális, erkölcsi eredményeit (Petőfi Székesfehérvárott; 100 éves színészetünk; kegyelet virágai; Kolosváry Pál) tárta a közönség elé. Végezetül és leginkább azáltal, hogy minden jó színészt, »akit nemes ambíció, ideális törekvés tart a magyar művészet szolgálatában,« »akinek működése nemcsak saját lelkével forrott együvé, hanem megmarad azok emlékében, akik a nagy tehetség alkotásaitól nemes idealizmust tanultak«, pártfogásába vett. Másokat is erre ösztönzött, hogy ne kelljen a magyar színésznek »rögös pályán könnytől ázott kenyeret ennie.«

Nemcsak dicsért, lelkesített, hanem maga is *tollat fogott*. Készített egy-két darabot. Nem művészi alkotások ezek, hanem *dramatizált jelenetek*, de gondolatban színesek, stílusban pazarok, erkölcsös és hazafias tartalomban gazdagok. Nem az volt a célja, hogy magát ünnepeltesse, mert tudta, hogy műdarabot írni különös tehetségnek adatik, hanem az, hogy ő ünnepeljen, megbecsülje a jó színészetet és másokkal is megbecsültesse. Jelenetei alkalmiak. Vagy színművészeti jubileumokra (Múlt, jelen, jövő; Harminc év; Száz év) íródtak, vagy jótékony célt (Karitás; Katona-búcsu; Katonasors; Sebesült karácsonya) szolgáltak.

Kultúrpatriotizmusának csak a *zene* szeretete kölcsönözött bizonyos internacionális jelleget. Élt-halt ezen művészetért. A benne szunnyadó zenei tehetséget Bernreiter Lipót, az 1874-ben megnyílt főgimnáziumi zeneiskola tanára

ébresztette fel. Szerette is a mestert nagyon. Sokat köszönhetett neki, sok kellemes órának édes élvezetét, a zenének »szívnyemesítő és kellemesen szórakoztató« hatását. »Oly szép is az — írja jegyzeteiben — ha valaki a zenében örömet talál és azt önmaga is műveli. Nem ismer az tétlenséget s ha ép bánat nehezedik lelkére, mily jól esik, ha ennek (hegedű) hangjaiba fojthatja keserűségét, ha van egy társa, melynek baját — úgyszólván szabadon elpanaszolhatja!«

Igy gondolkozott ő ifjú korában, midőn neki vágott az élet küzdelmeinek, ez a tisztultabb felfogás kísérte végig életpályáján, megmaradt utolsó lehelletéig. Esménye egy percre sem hagyta el. Hiszen »a zene — olvassuk irataiban — ideális zománccal aranyozza meg a materiális életet, széppé, nemessé teszi érzésünket, új irányt szab gondolatunknak, fölemel és magával ragad, lelkesít és ösztönöz eszmei tartalmának különbözősége szerint, de a fájdalom és a bánat, a kín és a szenvedés húrjait is rezgésbe hozza lelkünkben.«

A »szépséges zene« szeretete mellett a vele rokon dalnak a méltatása is kizeng soraiból. »Ének a szív költészete és a szív érzelmét, mely az ajak által hozzánk beszél, az ének sokkal nemesebbé teszi. És a dallal együtt érez az, aki hallgatja, majd édes gyönyörűséggel telődve meg lelke, érzelmei hasonlóképp fönséges és magasztos irányban kelnek szárnyalásra.«

Amiért érzett a zene iránt, a lángoló szeretetet, mások, az egész fehérvári társadalom lelkébe átlobogtatni igyekezett. S mennyire örült, midőn szíve vágya teljesülését szemlélhette, midőn látta, hogy az 1901. okt. 6.-án megalakult Zenekedvelő-egyesület, amelynek 1915-től halála napjáig (1918. okt. 8.) alelnöke volt, kulturális hivatását méltóképen betölti, midőn tapasztalta, hogy a fehérvári zeneélet rohamosan erősödik, izmosodik, hogy a zene a fehérvári társasélet mindennapi kenyere lett. Szinte ujjongott örömeiben, midőn Fričaj Rikárd, a fehérvári zenekultúra fejlesztőjének üdvözlésekor (1908.) regisztrálhatta: »Ilyen közönség, mint a mai, ilyen társadalom, mely a zenében gyönyörűséget talál, alig hiszi el a megtörtént szomorú valóságot, hogy három évtized előtt a nagy Wieniavszky üres teremben játszott nálunk hangversenyét, alig hiszi el valaki az előző évek állandó jelenségét, amikor jótékony célú hangversenyekre csak meghívott ismerősök jártak el.«

Altruizmusa e téren is megnyilatkozott. Az agyában rajzok ismereteket közkinccsá tenni el nem mulasztotta. Számoltalan alkalmi *hangversenyhez program-ismertetést* készített. Magasan áll az 1914. március 25.-ki filharmóniai hangversenyen előadott Pastoral-szimfóniának, Beethoven örökszépességű alkotásának gyönyörű ismertetése, valamint a Bolgár Vörös-kereszt szolgálatában álló 1916. február 5.-iki Zeneegyesületi hangverseny bemutatója, amelyben párhuzamot vont a történelem és muzsika között s amelyben Mendelssohn »Athalia« nyitányát és Haydn »Militár«-szimfóniáját magyarázta érdekfeszítő módon.

Amellett, hogy állandó *zenekritikusa* volt a Székesfehérvári Hírlapnak, a zeneművészet, főleg a zenetörténet köréből egyes témákat kiszemelt s azokból cikkeket, sőt önálló füzeteket is készített. Mozart születésének másfél-százados évfordulóján (1906.) lebilincselő módon állította össze »a világ ezen legpoetikusabb zeneszerzőjé«-nek életrajzát és zenei kvalitásait. Egész cikksorozatban és külön tanulmányban áldozott a »csodás művészetű, varázslatos technikájú és óriási termelő képességű« Liszt Ferenc nagy szellemének. Mélységes cikkben tárgyalta a zene pszichológiai hatását s egyúttal párhuzamba állította a zenét és az orvostudományt. Grieg Edvárdnak 1907. szept. 7.-én történt elhunyt alkalmából rendezett emlék-hangversenyen pompás előadásban ismertette Észak nagy zeneköltőjének, a »modern zene egyik hősorú«-nak életét és műveit. A Székesfehérvárott 1908. pünkösdi ünnepén lezajlott Dunántúli-dalünnepély monstre-hangversenyén mint ünnepi szónok igen feltűnő beszéd keretében üdvözölte a daltestvéreket. Nagytudású felolvasásban közölte a Múzeum-egyesület 1916. nov. 15.-iki Szabadtanításán »A Szózat, Himnusz és a Rákóczi induló« zenetörténeti kiformalását és jelentőségét.

Mint *gyakorlott hegedűs* és brácsás szűkebb baráti körben érvényesítette képességeit. Ihletett apostola volt a kamarazenének és e téren városunkban mondhatni kezdeményező tényező is. A kamarazenét szemben az orchesterrel, amely hatalmasan zengő polifonikus hangjaival tömeghatásra dolgozik, »ideális és abszolút muzsiká«-nak tekintette, amely szépségével varázslatos hatást gyakorol a lélekre s amelynél a négy hangnak teljesen eggyé kell válnia, hogy egy legyen az érzés, amely a négy ember lelkét hevíti, egy

legyen a gondolat, melyet a szerző négy embernek írt.« Rajongott a szonátáért is, mert ennek is az a föladata, hogy »a zeneszerző érzését és gondolatvilágát érzékítse.«¹⁾

A historikus lélek a múltba mélyed. A múlt emlékeinek biztosítása és eseményeinek feltárása izgatja, gyönyözteti s ezáltal lelkesít, buzdít, erősít. Így válik egyben nemzetivé. A magyaros lelkület két igen fontos feladata a *múzeumok istápolásában* és a *történeti irodalom kultiválásában* olvad össze. S volt-e eddig Fehérvárnak szülőltje, aki ezen két feladat megoldásánál a tudás gépezetét hálás szeretettel, nemes önbizalommal és mérhetetlen energiával tudta volna üzemben tartani? Volt-e valaki, aki egész életét áldozta volna az ősi nyomok megmentésére és feltüntetésére? Ilyen heroikus lélek csak Lausmann Gyula volt. Ágas-bogas teendői közt, széleskörű szereplésében e kettőnek szentelt legtöbbet, e kettőért dolgozott lázasan, áldozott sokat s épen ezért e kettővel örökítette meg nevét legjobban.

»A múlt szeretetét ápolni, a szűkebb hazának emlékeit összegyűjteni« volt magyaros szívének legforróbb vágyakozása. Vágyakozásból tett fakadt, amely a tespedő Fejérvárnak és Székesf. Történelmi és Régészeti Egyletet a modern szervezetű és berendezésű *Fejérvárnak és Székesf. Múzeum-egyesületté* kovácsolta át (1910.) Ez az ő *elévülhetetlen érdeme*, Fáradozásainak újszülöttjét szerető gondozásaival melengette, áldozatkészségével táplálta, tudásával nevelte, fejlesztette. Mint *egyesületi titkár* évi jelentéseivel valóságos történelmi okmányokat nyújtott az egyesület egyre izmosodó működéséről. Mint az egyesület kebelében rendezett *ismeretterjesztő előadások* részese évről-évre gyönyörködtette a művelt közönséget tartalmas, főleg székesfehérvári vonatkozású tanulmányaival (A szőlőhegyi kápolna, Székesfehérvár emlékei az ősi- és római korból, Lórodi Eduárd, A kolera, A háború kísérei, A Szózat, Himnusz és Rákóczi-induló, Székesfehérvár két háborús éve a XVII. sz. elején.)²⁾ Mint az egyesület agilis tagja ezen kultúrintézmény népszerűsítésével, *tagok*

¹⁾ Nem feledkezett meg városunk nagynevű zeneköltőjéről és zenepedagógusáról, Greizinger Ivánról sem. Gyűjtést indított a korán kialakult zenei nagyság barátai és tisztelői körében s igen kifejező síremlék felállításával róta le kegyeletét.

²⁾ Az 1918. november havára szánt felolvasását (Székesfehérvár legrégebb megmaradt emlékei) is megkészítette.

gyűjtésével és különféle tárgyak (könyvek, okmányok, emlékek) adományozásával szolgálta szívének patinás érzelmeit. Ajándékozásai a Múzeum-egyesület »ikertestvéré«-nek, a *múzeumnak* szóltak. Jószívűsége ezt is beárnyékozta, hiszen a múzeum »régii nagyságunk, porba hullott dicsőségünk emlékeit őrzi, hogy azokból erőt és buzdítást merítsünk a múlt idők szeretetének nemes és tanulságos kultusza iránt.« Még a bőkezűség sem elegendő. Több kell! Érdeklődés és a múzeális anyag figyelmes szemlélete. Ajánlja is mindenkinek a megtekintést, mert a tanulmányozás által ébred a múltak igazi szeretete a lélekben és így »talán jobban szeretjük majd azt a földet, amelynek lakói vagyunk.«

A szívét dagasztó nemzeti érzület más irányban is kicsapott, hogy még lángolóbbá, még vonzóbbá tegye az egésztestet. *Historikus lett.* A história szeretete már gimnázista korában felgyulladt benne. Az országos (Bosznia és Hercegovina megszállása) és helyi események (az új főgimnázium felavatása, a székesf. országos kiállítás) egyaránt mélyen érdekelték. Nem elégedett meg azzal, amit az iskolában hallott, hanem könyvet fogott és olvasott. De nem összevissza — mint manapság is teszik — mohón, vezető nélkül, hanem kellő irányítással és megértéssel. Olvasgatásai közben szent meggyőződése lett, hogy a magyar ember a múltból él, ez vigasztalja a bajban, ez irányítja a helyes útra, ez alakítja ki a szebb jövőt. Azon nézet szűrődött le lelkében, hogy minden magyarnak olvasnia kell a történelmet, ismernie kell a nemzet múltját, mert csak így láthat tisztán a jövőbe. Ő is olvasott gyakran és — sokat. Nagydiák korában többször átélte Virág Benedek Magyar Századait, amely különösen megragadta és lekötötte figyelmét. Sűrűn forgatta a modern történetírás alapvető mestereinek, Pray György és Katona József föliánsait.

De ő nemcsak ismerni, tanulni kívánt, hanem ismertetni, tanítani is. Szíve csak Fehérvárért dobogott. Főleg hangos volt e dobogás egyetemi tanulmányai és pesti doktorsága idején. »A nagy város sivár és rideg falai között nem egyszer vágyó szívvel gondolok vissza kedves szülőföldemre, azon helyre, hol bölcsőm ringott s hol gyermekkorom boldogságát átéltem...« »A honvágy, az a soha ki nem irtható érzelem, mely végig húzódik egész életünk folyamán és tudja Isten, miért, talán még a halál is könnyebb

azon helyen, ahol születünk és ahol életünk legnagyobb részét töltöttük.« Ez a vágyakozás »érlelte lelkében a gondolatot, hogy Székesfehérvár emlékeit, a rájuk vonatkozó forrásokat és okleveleket összegyűjti.« »Az egyetemi évek, majd az orvosi hivatás meggátolták tervezetét, de nem aludt el a vágyódás, csak elpihent.« Amint egy kissé szabadabban lélegezhetett, amint egy kevés időhöz jutott — sokszor az annyira szükséges pihenés feláldozásával —, rögtön kedves munkájához fogott, az *adatok rendszeres gyűjtéséhez*. Az évek hosszú láncolatán át felhalmozott anyagból alakult ki »Székesfehérvár története.« Ez a legszebb és legértékesebb munkája. Történetírói működése ezzel kulminált. Ez által akarta munkásságát megörökíteni és ragaszkodó szeretetét szülővárosa iránt kimutatni.

»Székesfehérvár története« még kinyomatásra vár. Mint kézirat — írója akaratából — a Múzeum-egyesület tulajdonában fekszik. Hatalmas alkotás, nagy fáradozás gyümölcse. Ezen műve ad tiszta, világos képet történetírói működéséről és módszeréről. Hogy miből és hogyan készült e munka, a Bevezető eléggé tájékoztat bennünket. Kezdő alapul szolgáltak a Codex Diplomaticus és minden egyéb gyűjteményes munka idevágó okmányai, valamint a régi és újabb történelmi munkák érdekelt vonatkozásai. A további anyagot a városi és vármegyei levéltár aktái, »kocsiszámra megőrzött faszcikulusai« döntötték. Értékes gyűjtést végzett a székesfehérvári püspökség és ciszt. r. főgimnázium levéltárában. Kutatott — amennyire lehetséges volt — a M. Nemzeti Múzeum és a Budapesti Egyetemi Könyvtár írásai között, sőt szerzett eddig ismeretlen adatokat a bécsi udvari levéltárból is.¹⁾

A tiszteletreméltó buzgósággal összehordott adathalmazt öt év alatt formálta egységes egészé. Míg az *anyaggyűjtés* a kor színvonalának megfelelő volt, a *feldolgozás* már némi kifogásolni valót hagyott maga után. A forrást, amelyből adatát meríti, vagy elhallgatja, vagy magában a szövegben idézi, ami azután az olvasást kissé megnehezíti. Többször beleszó apró-cseprő, kevésbé fontos dolgokat, amelyeket alul a jegyzetbe helyezhetett volna.

³⁾ Felhasználta a helyi múzeumban őrzött székesfehérvári eredésű tárgyakat is.

Gyakoriak a hosszú költemények, a magyarra fordított oklevelek idézése, a személyi kitérések, a forrásszerzők életrajzi viszonyainak a vázolása benn a szövegben. De mindezen kifogások önmaguktól elesnek, ha tekintetbe vesszük, hogy ő csak alapvetést akart végezni, a helyi történetírás iránt érdeklődést kelteni és a múltak szeretetét kigyújtani. Maga mondja a bevezető sorokban: »A feldolgozásban Virág Benedek időrendi tárgyalását követtem. Jól tudom, hogy a modern történetírás ma már nem krónikát követel, hiszen a fejlődött kor más szempontokat tűz ki irányítóul. Ámde Székesfehérvár még a történetírás legelső korszakát éli, itt még *adatgyűjtésre van szükség*, a többi munka a jövő teendőihez tartozik. Én is adatokat gyűjtöttem, de ezek az adatok egyéni impressziókhöz, a magyar eseményeket mozgató és vezető tényezők köre fűződnek. Adataim a helyi történetírás akarják előmozdítani, jobban mondva fejleszteni; egyúttal a *múlt idők szeretetét*, a hozzájuk való ragaszkodást kívánnák minden székesfehérvári ember lelkületében meghonosítani.« Nagy szükség volt erre, mert »a történelem Székesfehérvárott csak kevés embernek szellemi kenyere« és mivel »a huszadik század rohamosan haladó korszaka, a gőz és a villanyosság uralkodása, a nagy és előzőleg lehetetlennek gondolt alkotások, a társadalmi élet minden ágának örökké változó képe úgy lekötik az embernek gondolkodását, annyira hatalmukban tartják akaraterejét, hogy a múlt idők emlékeire, a poros akták olvasására bizony egyáltalán nem jut idő.« Ő szakított magának időt; felhasználta »a kötelesség és hivatás üres óráit«, mivel szülőföldjét mélységesen szerette és a szülőföld munkás szeretetét az utódok lelkébe is beojtani törekedett. Itt jelentkezik az ő megbecsülhetetlen szerepe; munkája tehát »nem volt hiábavaló!«

A folyékony, ragyogó stílussal, zamatos magyarsággal megírt munkában »meg van örökítve a múltnak egész élete, szentelt fájdalom a öröme, mindaz, ami emelte s megalázta; föl van tüntetve, hogy hogyan lett, mi dolgozott, mi rontott rajta;« el van mondva az is, ami fáj, ami nemzetietlen, ami megrovandó, s ezért igazat ír.¹⁾ Székesfehérvár egész története — ősidőktől kezdve a mai napig — végig vonul az olvasó szeme előtt. A történelmi múltnak egy-egy kiemelke-

¹⁾ Prohászka Ottokár »Előszavá«-ból.

döbb esemény vagy fontosabb tárgy körül való csoportosítása igen szemléletessé és áttekinthetővé teszi a munkát. A politika hullámzásai és a hadszíntér mozgalmasságai mellett megtaláljuk benne a vallásos élet lüktetését, a kultúra erjedését, a közgazdaság élénkülését és a társadalom kibontakozását is. Függetlenül a város kiváló szülöttjeinek az összeállítására és a város múltjával foglalkozó irodalomnak az ismertetése szolgál.

Másik nagyobbstílusú történeti műve »*Fejérvármegye a török uralom bukásától a XVIII. sz. végéig.*« Ezen munka majdnem kizárólagosan levéltári (fejérvármegyei) adatokon épült fel. Nyelvezete, methodusa ugyanaz mint az előbbié.

Az *Országos Monografia Társaság* 1914. május 24-én megbízta a következő dolgozatok megkésztésével: 1. A vármegye községei; 2. Fejérvármegye története a honfoglalás korától a mai napig; 3. Székesfehérvár. Az első kettő elkészült hamarosan, hiszen az anyag jórésze az előbbi munka alapján együtt volt. A harmadikat a világháború miatt már meg sem kezdte. A kinyomatást a háború okozta drágaság úgy is megakasztotta volna.

Lauschmann Gyula rendkívül termékeny író volt.¹⁾ *Irodalomtörténeti dolgozatai* között legkimagaslóbb a Kath. Szemlében (1905.) közölt »Kreskay Imre pálos költő,« amelyben a székesfehérvári születésű költő működését részletesen irodalomtörténeti méltatásban. Figyelemre méltó tanulmányban emlékezik meg másik földijéről, Egyed Antalról is. A költő elégiáit boncolgatja, klasszikus fordításait bírálja és Vörösmartyra való hatását vitatja. Szeretett foglalkozni Ányossal, Virággal, Petőfivel, Tompával, de legfőképpen Vörösmartyval; az eredményt időszerűleg és felolvasások keretében értékesítette.

Művészettörténeti dolgozatai (A székesf. ciszterciák temploma, Stukkós ebédlő, Székesfehérvár néhány műemléke) előkelő műérzéről tanuskodnak.

¹⁾ Patriotizmusa e téren is dominált. Cikkeit, tanulmányait — a tisztán orvosiakat kivéve — majdnem kivétel nélkül helyi lapokban közölte. Ezáltal a zsurnalisztikának is használt. Első cikkei (1885.) béli tudósítások voltak és a »Székesf. és Vidéke« c. újságban láttak napvilágot. Írásainak nagy százaléka a »*Székesfehérvári Hírlap*« jó hírnevét biztosította. Írói álnevei voltak: Dr. Aesculáp, Dr., Castor, Pollux, Idem, Julius.

Vegyes történelmi cikkeinek (felolvasásainak) se szeri, se száma. Jórészt kutatásai közben készültek ezek s mint mozaik-darabok két nagy művének a képét alakították ki. Ide tartozó iratait alkotó (pl. Székesfehérvár emlékei az ősi és római korból, Székesf. két háborús éve 1601—2., Vázlat Székesf. életéből a Rákóczi korszak alatt, — A zsaroló harmincados, Fejérmegye József császár korában, Utolsó nemesi felkelés Fejérmegyében) és összefoglaló kiegészítő (pl. Magyar királyok betegsége és halála, A gazdasági egyesület története, A székesf. Takarékpénztár 42 esztendő múltja, A Vörösmarty-kör 40 éve, Száz éves színészetünk, Székesfehérvár díszpolgárai, Székesfehérvári püspökök, — Fejérmegye régi tiszti főorvosai) cikkeibe csoportosíthatjuk.

Lauschmann Gyula a *fehévári közélet* előkelő, agilis, értékes faktora volt. Hogyan van az, hogy kitüntetésben még sem részesült? Mert nem akarta. A felterjesztés háromszor is készen állt, de ő mindannyiszor visszautasította; s ez is csak halála után derült ki. Az önérdéknek még az árnyékát is kerülte. A köznek kívánt szolgálni, nem pedig önmagának. Az igazi közéleti nagyságok, a nagy jellemek hamisítatlan értékmutatója mélyen rányomódott egyéniségére.

De keressük fel Lauschmann Gyulát *magánköreibben* is. Tekintsük őt orvosi magánpraxisában, lessük el emberi erőnyeit, látogassuk meg családi otthonában és csodálkozunk rokoni érzelmein.

Hivatásos orvos volt ő a szó valódi értelmében. Tudta azt, hogy a test mellett rendesen a lélek is szenved; tehát nemcsak a testet kell erősíteni, ellenállóvá tenni, hanem a lelket, a lelki élet működését is rendbe kell hozni; érezte, hogy föltétlen szükséges a vigasztalás, mert ez »az orvosság kiegészítő része.« Minden betegéhez volt egy-két megnyugtató, bátorító, biztató szava. Szak- és kötelességtudásán kívül ebben rejlett az ő keresettsége és népszerűsége. Elegendő, ha hivatkozunk a kegyesrend főnökének levelére (1911.), amelyben az egész kormánytanács megbízásából mond köszönetet azon önfeláldozásért, fáradhatatlan munkáért és türelmes gondosságért, amellyel Váradai Károly főigazgató egészségét, nemkülönben »kedélyvilágát hosszú évek során át az emberi tudomány minden eszközével ápolni« igyekezett vagy ha elolvassuk a székesfehérvári ciszt. rendház jegyzőkönyvét (1915.), amely szerint Reiszter Ottó gyógykezelésében »nem-

csak a házi orvos pontos kötelességét teljesítette, hanem nemes baráti áldozatkészséggel és sok türelemmel is végküzdelmének óráit enyhítette és megkönnyítette.»

Orvosi hivatásának magasztos felfogásából fakadtak erényei. Legelső volt ezek között ideális *emberszeretete*. Nem tett különbséget ember és ember között. Nem nézte azt, hogy tanult-e vagy tanulatlan, gazdag-e vagy szegény, akivel dolga akadt. Mindeniben embertársát, létsorsosát szerette. Emberszeretete ihlette lelkét *áldozatkészségre*. Segített boldog-boldogtalant, amikor tehette s ahogyan tudta. Nem ment el tőle senki anyagi támogatás vagy jótanács nélkül. Bárki ügyében eljár szívesen s csak annak örült, ha más boldogságát, szerencsését előmozdíhatta, másnak jobb helyzetet biztosíthatott. Áldozatkészsége *önzettelenséggel* párosult. Feláldozta kényelmét, megtagadta önhasznát; nem akart mások verejtékéből élni, de ő izzadott sokat — másokért. Nem háláért tett jót, jótettéért semmit nem követelt. Hálátlanság sohasem zavarta, jótettével haladt a maga útján, használni kívánt az emberiségnek. Az agyát feszítő áldozatkészség, a szívét duzzasztó önzetlenség mint kétfős motórium *mások munkájának a megbecsülésére* hajtotta. De itt sem az egyént tekintette, hanem magát a munkát és a lelki motívumokat. »Demokratikus világban vagyunk, — írja — hol nem a születés rangját, nem a földi javak bőségét tekintjük az ember igazi értéke gyanánt, hanem azt a benső erkölcsi tartalmat, a léleknek azokat a nemes érzéseit, amelyek együttesen emelik az embert embertársai fölé.« Méltányolta mindenkinek a munkáját. Nemcsak az orvosét (Fanta A., Vargha Zs.), amely legközelebb állt hozzá s amelyről objektíve ítéltetett, hanem a tanárét, a zene- és színművészt is, a kikhez annyira vonzódott s amelyekről már több helyen megemlékeztünk. Elismeréssel honorálta az »egész országot besugárzó lángszellemű« püspöknek (Prohászka O.), a nemes emberbarátoknak (Kégl György, Cziráky Béla gr., Cziráky Antalné gr., Grünfeld I.), a kultúra anyagi és erkölcsi támogatóinak (K. Horváth I., Károly János), a közigazgatás és népszociálizmus vezető harcosainak (Huszár Ágoston, Széchenyi V. gr., Szűts J.) minden munkálkodását.

A minta-embernek *családi élete* is mintaszerű volt. Az isteni Gondviselés kegyes volt hozzá. Felesége¹⁾ és ő egyek

1) Dubovszky Olga.

voltak a szeretetben és az egymás iránti érdeklődésben. Jóbarátai, tisztelői körében jól érezte magát, mert mindenkit tudott szeretni, de legszívesebben mégis otthon, a családi fészekben tartózkodott. Nem csoda. Felesége kedvességével és nemes élénkségével teljesen betöltötte a családi kört, amelynek központja volt. A *családi kör* valóságos *apoteosisát* olvashatjuk jegyzeteiben. Ezeket írja: »A két nem egymás boldogítására van alkotva és valóban, ki családi életet élt valaha, az tudja csak igazán, mi az öröm és mi a boldogság. Dolgozni azért, hogy szeretteinknek jólétet biztosítsunk — ó! e tudat bizonyára a legnagyobb ösztönül szolgál a tevékenységre, emeli munkakedvünket s edzi erőnket, mely parlagon nem hever. És a munkától elfáradtan családi tűzhelyünkre térve, lehet-e nagyobb boldogság?« A kölcsönös szeretet, a teljes megértés,¹⁾ a családi kört betöltő keresztény szellem gyermekeinek a lelkét is a legjobb irányban képezték. Éltrevaló szellemű és finom érzésű gyermekeiben sok-sok öröme, boldogsága telt. De ez az eszményi boldogság nem volt teljesen zavartalan. Két ízben is kemény látogatás érte. Első (Gyula) és utolsó (József) gyermekét még kiskorukban leszakította a halál melengető kebléről. Megnyugodott Isten rendelésén, de emléköket szívébe véste és magával vitte pihenő sírjába.

Példás kegyelele, amellyel elhalt *szüleit* övezte, testvéri és rokonai szeretetét növelte rajongásig. *Rokonai* közül anyai nagybátyját, a jóságos »Vili bácsi«-t²⁾ különösen is tisztelte s róla jegyzeteiben többször megemlékezett. Testvérei közül legjobban vonzódott *kisebbik öccséhez*,³⁾ akinek korai halálát évek multán is »bánattól és tépő fájdalomtól« megtört szívvel gyászolta.⁴⁾ Szíve csordultig volt szeretettel. Jutott belőle mindenkinek bőségesen. Hogy kit vesztettek benne, rokonai és testvérei tudják, érzik legjobban.

1) Hűséges felesége még irodalmi munkáinak a leírásánál is segédkezett neki.

2) Feld Vilmos kegyesrendi házfőnök.

3) Lauschmann József dr., ügyvéd.

4) Emlékét őrzi a családi alapítvány, amelynek kamataiból vásárolt jutalomkönyveket a székesf. ciszt. r. főgimn. márc. 15.-i ünnepélyén szokták kiosztani.

De nekünk is fáj, oh! Nagyon is fáj a seb, amelyet
kora halálad ütött lelkünkön, de megnyugszunk a Gond-
viselés szigorú végzésén! Nem háborgatjuk örök álmodat!
Szellemedet drága kincs gyanánt féltve fogjuk megőrizni, —
szerető szívünk mélyébe zárjuk a te emlékedet — mind-
örökké! Isten veled!¹⁾

MÉGYEI KÖNYVTÁR TULAJDONA
SZÉKESFÉHÉRVÁR
162578

---

¹⁾ Öcsém emlékezete (Lauschmann Gyula.)

